

## رابطه فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی و دوستی با جنس مخالف

### در دانش‌آموزان و ارائه راهکارهای تربیتی برای کاهش آن

حکیمه السادات شریف‌زاده\*

سیداحمد میرمحمدتبار\*\*

مریم سهرابی\*\*\*

#### چکیده

یکی از پدیده‌های اجتماعی جامعه معاصر ایران در حوزه روابط بین شخصی، پدیده نوظهور معاشرت و دوستی دختر و پسر پیش از ازدواج است، که به نظر می‌رسد این پدیده از زمینه و بستر فرهنگی خود خارج شده است. هدف اصلی تحقیق بررسی رابطه استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی (ماهواره و اینترنت) با دوستی با جنس مخالف دانش‌آموزان دبیرستانی شهر فریدون‌کنار است. پژوهش حاضر به صورت پیمایشی و با بهره‌گیری از پرسشنامه خوداجرای محقق ساخته با تکیه بر نظریه جهانی شدن گیدنز انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق همه ۱۲۷۱ دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر فریدون‌کنار می‌باشند. در این تحقیق سیصد نفر نمونه براساس فرمول کوکران و به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. نتایج تحقیق نشان داد که با افزایش نوع و میزان استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی (ماهواره و اینترنت)، دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. نوع استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی (ماهواره و اینترنت) بر دوستی با جنس مخالف مؤثر بود، به طوری که استفاده سرگرم‌کننده از ماهواره و اینترنت با دوستی با جنس مخالف رابطه معنادار دارد، این در حالی است که استفاده آموزشی و اطلاعاتی از این فناوری‌های جدید بر دوستی با جنس مخالف رابطه معناداری را نشان نداد. همچنین نوع و میزان استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی حدود ۳۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

واژگان کلیدی: فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی، ماهواره، اینترنت، دوستی با جنس مخالف، راهکارهای تربیتی

Email: Hakimehsharifzadeh@gmail.com

Email: ahmad-mirtabar@yahoo.com

Email: m-sohrabi-prl90@yahoo.com

\* استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه مازندران (نویسنده مسئول)

\*\* دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد

\*\*\* کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه مازندران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۹/۲۸ تاریخ تأیید: ۱۳۹۴/۳/۱۹

## ۱. مقدمه

گستره جدید جهان امروز و در هم تنیدگی اجزا و عناصر ارتباطی آن همه لایه‌های حیات اجتماعی افراد را متأثر ساخته است. بی‌شک انسان موجودی کاملاً اجتماعی است و در دوره‌های مختلف زندگی، این وجه از وجود خود را در قالب ارتباط با خودش، با محیط پیرامون و اطرافیانش به نمایش می‌گذارد و به نیازهای مختلف خود از جمله نیازهای پایه (گرسنگی و انواع نیازهای جسمانی) و همچنین نیازهایی که در عواطف و معنویات منشأ دارند (نیاز به توجه و محبت) پاسخ می‌دهد. از یک سو، در این دوره با تحولات عظیم فناوری اطلاعات و ارتباطات روبه‌رو هستیم که افزون بر درنوردیدن مرزها و تحدیدهای مکانی و زمانی شکل تازه‌ای از روابط اجتماعی را پیش روی گذاشته‌اند. سهولت داد و ستدهای فرهنگی، از خودبیگانگی انسان‌ها و کم‌رنگ شدن تقید و پایبندی به سنت‌ها، مسائل ارتباطی جدیدی در جامعه فعلی ما به وجود آورده‌اند که یکی از مهم‌ترین آنها، روابط آزادانه با جنس مخالف است که از آن تحت عنوان دوستی پسر و دختر یاد می‌شود. با اذعان به موضع منفی عرف، دین اسلام و قانون کشور نسبت به این موضوع و با توجه به اینکه گروه سنی حساس دانش‌آموزان در معرض خطرپذیری در چنین روابطی هستند، بر آن شدیم تا رابطه این موضوع را با استفاده از فناوری‌های جدید ارتباطی (ماهواره و اینترنت) بررسی کنیم.

## ۲. بیان مسئله

شکل‌گیری یک نظام ارتباطی جدید مبتنی بر زبان همگانی دیجیتال، بنیاد مادی جامعه را چنان دگرگون کرده که هیچ‌گونه انزواگزینی و کناره‌گیری را بر نمی‌تابد و حتی دورافتاده‌ترین و سنتی‌ترین جوامع نیز از بستن مرزهای خود به روی جریان‌ها و شبکه‌های جهانی ناتوان هستند (نوابخش و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۴۶). بنابراین، انقلاب ارتباطی و اطلاعاتی سده ۲۱ را باید بسیار فراتر از صرف الکترونیکی کردن رابطه انسان‌ها دانست. فناوری‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی با فراهم آوردن امکان پیدایش «جامعه شبکه‌ای»<sup>۱</sup> که افراد و جوامع را در قالب‌های تازه، هویت‌های تازه بخشیده (کاستلز،<sup>۲</sup> ۱۳۸۰، ص ۲۰)، نه تنها قواعد و قوانین حاکم بر ارتباط و تعامل میان انسان‌ها، بلکه نگرش ما را نسبت به خود، دیگران و جهان تغییر داده است. پیدایی فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی که در مقایسه با وسایل ارتباط جمعی سنتی از دامنه بیشتری برخوردارند، امکانات زیادی برای تغییر و پیش‌بینی و دورنمای تازه‌ای در زمینه توسعه فراهم کرده‌اند. این فناوری‌ها موجب تحولات عمیقی در همه امور جامعه جدید شده‌اند (معیدفر و گنجی، ۱۳۸۸).

1. network society

2. Castells

این تحولات همه عرصه‌های عمومی و خصوصی زندگی افراد جامعه را تحت تأثیر قرار داده و موجب شده، پدیده‌های اجتماعی پیشین به اشکال جدید خودنمایی کنند. نوگرایی و جهانی شدن با ایجاد فرصت‌های ارتباطی وسیع (از طریق رسانه‌های مختلف، به ویژه رسانه‌های دیجیتال) میان فرهنگ‌ها، موجب تعاملات وسیع اجتماعی و فرهنگی بین جوامع گوناگون با فرهنگ‌های متفاوت شده‌اند. این امر سبب شده که مردم جوامع مختلف از نوع زندگی اعضای جوامع دیگر آگاهی پیدا کرده، از رفتار و اندیشه‌های آنها ایده‌های جدید بگیرند و زندگی خود را با آنها مقایسه کنند. همین مسئله موجب شده که اعضای یک جامعه در مقابل خود الگوهای رفتاری متعددی مشاهده کنند و این امکان برای آنها فراهم آمده تا از میان آنها، یکی و یا ترکیبی از چند الگوی رفتاری را که در برخی از موارد متناقض می‌نمایند، انتخاب کنند. به بیان جامعه‌شناسان، امروزه گروه‌های مختلف مردم می‌توانند شیوه زندگی خود را آن‌چنان که می‌خواهند انتخاب کنند. انتخاب سبک‌های مختلف زندگی آن‌چنان که افراد و گروه‌ها می‌خواهند، سبب شده است تا پدیده‌هایی که پیشتر مسئله اجتماعی نبوده‌اند، امروزه در برخی از فرهنگ‌ها به مسئله اجتماعی تبدیل شوند. یکی از این پدیده‌ها، دوستی دختر و پسر پیش از ازدواج است (خواجانه‌نوری و دل‌آور، ۱۳۹۱، ص ۴۲).

جنسیت و روابط بین دو جنس، در جامعه ایران، همواره یکی از حوزه‌های مرزبندی شده‌ای بوده است که به شدت تحت کنترل رسمی و غیررسمی قرار داشته است. اما با ورود نوسازی به‌طور عام و ورود فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به‌طور خاص، چند اتفاق یا پدیده جدید حادث شد که مرزبندی‌های سنتی را شکست و در پاره‌ای موارد تا حدی مسئله‌ساز شد. یکی از این پدیده‌ها، شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای بودند که با ارائه سبک‌های زندگی و روابط اجتماعی مختلف از سراسر جهان، ارزش‌ها و هنجارهای افراد را تحت تأثیر قرار دادند و مصرف‌کنندگان چنین برنامه‌هایی در نتیجه فرایند هم‌ذات‌پنداری در روابط اجتماعی خود بازاندیشی می‌کنند (مهدی‌زاده و عبداللهی، ۱۳۸۶، ص ۱۶۵)؛ دوم اینکه، شبکه اینترنت با ارائه فضای غیرمجازی و چندلایه، به رقیب قدرتمندی برای جهان واقعی تبدیل شده و روابط انسان‌ها را با اشکال مختلف تحت الشعاع قرار داده است. پست الکترونیکی، سالن‌های گفتگوی مجازی،<sup>۱</sup> گروه‌های بحث و غیره از عمده‌ترین ابزارهای ارتباطی جدید هستند که اینترنت فراهم کرده و نیازهای ارتباطی کاربران را برآورده می‌سازد (پاک‌سرشت، ۱۳۸۵، ص ۱۴۱).

تحولات پیش‌گفته، همگی منجر به تکثیر جهان زندگی فرد شده و الگوهای ارتباطی انسان‌ها را از حالت سنتی خارج کرده و شکل جدیدی به آن بخشیده است. حال با توجه به این تحولات که

1. Chat Rooms

در جامعه ما به وضوح دیده می‌شود، این پرسش مطرح می‌شود که روابط دوستی میان دو جنس تا چه حد از این فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی تأثیر پذیرفته است؟ به دیگر سخن، میزان استفاده از این فناوری‌ها، تا چه حد می‌تواند الگوهای روابط بین دو جنس را توضیح دهد. آیا استفاده بیشتر منجر به کاهش یا افزایش روابط و دوستی‌ها می‌شود؟

پرداختن به این مسئله زمانی ضرورت بیشتری پیدا می‌کند که بدانیم شواهدی نشان می‌دهد که بر اثر نفوذ و گسترش شبکه‌های ماهواره‌ای و همچنین افزایش ضریب نفوذ اینترنت در جامعه، بخش قابل توجهی از قشر نوجوان و جوان جامعه تحت تأثیر هجمه‌های تبلیغاتی و برنامه‌های این رسانه‌ها قرار گرفته‌اند. این هجمه‌ها بر حاکمیت فرهنگ دینی و مذهبی در میان خانواده‌ها تأثیر می‌گذارد. در نتیجه، نسل‌های جدید به سنت‌های گذشته وفادار نمی‌مانند و نسبت به باورها و رسومی که مقدس و سنتی شمرده می‌شوند، بی‌توجه می‌گردند. بنابراین، تغییرات هنجارها و ایدئولوژی‌ها به آسانی انجام می‌شود (فرجاد، ۱۳۸۰). بنابراین، با توجه به اهمیت مسئله و افزایش تأثیر این فناوری‌های جدید بر روی جوانان و نوجوانان، تحقیق حاضر درصدد بررسی تأثیر استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی با تأکید بر ماهواره و اینترنت بر دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان فریدون‌کنار است.

### ۳. پیشینه تحقیق

دل‌آور و احمدی (۱۳۹۱) تحقیقی را با هدف بررسی تأثیر استفاده از فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی بر میزان ارتباط با جنس مخالف انجام دادند. جامعه آماری این پژوهش، همه جوانان (۱۸-۳۰ سال) شهر شیراز بود. نتایج به‌دست آمده از این پژوهش، بیانگر این است که میزان ارتباط با جنس مخالف، با جنس، سن، استفاده از تلفن همراه و ماهواره رابطه معناداری دارد و با تحصیلات و استفاده از اینترنت رابطه معناداری ندارد. نتایج رگرسیون نشان داد که استفاده از تلفن همراه و سپس استفاده از ماهواره بیشترین تأثیر را بر دوستی دختر و پسر دارد.

خواججه‌نوری و دل‌آور (۱۳۹۱) به بررسی رابطه دوستی با جنس مخالف در میان ۵۳۱ دختر و پسر جوان در شهر شیراز پرداختند. نتایج به‌دست آمده در سطح تحلیل‌های دو متغیره نشان داده‌اند که میزان استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و شیوه زندگی جدید بر گرایش جوانان به دوستی با جنس مخالف تأثیر فراوانی دارد. همچنین، نتایج حاصل از تحلیل چندمتغیره نشان‌دهنده آن است که فشار دوستان، میزان مذهبی بودن (به‌عنوان نوعی سبک زندگی)، استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید و در نهایت، فشار خانواده در مجموع، توانسته‌اند ۳۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کنند.

شاقاسمی (۱۳۸۷) با انجام پژوهشی با عنوان «عشق سیال، روابط پیش از ازدواج در جهان دو فضایی شده کاربر جوان ایرانی»، روی ۵۴۰ کاربر ایرانی اینترنت و مطالعه کیفی سه هزار وبلاگ ایرانی نشان داد که دوستی‌های اینترنتی میان دو جنس مخالف در ایران پدیده شایعی است و این دوستی‌ها می‌تواند به روابط فرد در جهان واقعی، آسیب‌های زیادی وارد کند. همچنین این پژوهش نشان می‌دهد که روی آوری جوان ایرانی به این‌گونه دوستی‌ها، گذرا است و بیشتر آنها پس از تجربه کردن این دوستی‌ها به جرگه منتقدان آن می‌پیوندند.

منطقی و بلقان‌آبادی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای اتاق‌های گپ اینترنتی (چت‌روم‌های) ایرانی»، جهت گردآوری داده‌های پژوهش، برای مدت دو ماه، مباحث رد و بدل شده در چت‌روم‌های ایرانی را نسخه‌برداری کردند و پس از تحلیل محتوای این داده‌ها، مشخص کردند که دوست‌یابی و تبادل شماره تلفن، ارتباط‌های روزمره و تعامل‌های معمولی و سکس، با ۸۹/۳ درصد، عمده‌ترین مضمون پیام‌های رد و بدل شده در کاربران اتاق‌های گپ اینترنتی را دربر می‌گیرند.

وانگ<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۰۹) تحقیقی را با هدف نشانه‌های تصویری در شروع دوستی در فیسبوک انجام دادند. نتایج نشان داد که هم مردان و هم زنان مایل بودند که رابطه با افرادی از جنس مخالف که تصویر زمینه بسیار زیبایی را داشتند، شروع کنند. زنان و مردان به صورت مقایسه‌ای به شروع و ساختن رابطه با صاحب صفحه‌هایی که عکسی از خود نداشتند، علاقه زیادی نشان می‌دادند تا صاحب صفحه‌هایی که عکس‌های غیر جذاب از خود داشتند (دل‌آور و احمدی، ۱۳۹۱، ص ۷).

کورن‌ول و لاندگرن<sup>۲</sup> (۲۰۰۱) در پژوهشی به بررسی مقایسه‌ای گزارش روابط عاشقانه از اعضای چت‌روم در فضای مجازی در مقابل ارتباط رو در رو در روابط روزمره پرداختند به این نتیجه رسیدند که تعهد و جدیت در فضای مجازی کمتر از فضای واقعی است و تمایل به بالاتر نشان دادن ویژگی‌های فیزیکی و سن در فضای مجازی بیشتر از دنیای واقعی است.

هایاشیبارا<sup>۳</sup> (۱۹۹۸) هنجارها، موضوعات مورد بحث، پویایی‌شناسی اجتماعی، اثرات مثبت و منفی، و آیین‌های مشارکت‌کنندگان در چت‌روم‌های نوجوانان را در اینترنت مطالعه کرد و به این نتیجه رسید که هرچند دوستی‌های اینترنتی در میان نوجوانان گزینه‌های ارتباطی بیشتری را در دسترس آنها قرار می‌دهد، اما اثرات منفی مانند سکس مجازی، مسائل روانی و احساس ناامنی را نیز ایجاد می‌کند. همچنین یافته‌های او نشان داد که تقریباً همه نوجوانان در چت‌روم‌ها دنبال روابط عاشقانه می‌گردند و یا تمایل به داشتن چنین روابطی دارند (عاملی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۱).

1. Wang

2. Cornwell &amp; Lundgren

3. Hayashibara

#### ۴. چهارچوب مفهومی

##### ۴-۱. دوستی‌های دختر و پسر

انتخاب سبک‌های مختلف زندگی آن‌چنان‌که افراد و یا گروه‌ها می‌خواهند، سبب شده است تا پدیده‌هایی که پیشتر مسئله اجتماعی نبوده‌اند، امروزه در برخی از فرهنگ‌ها به مسئله اجتماعی تبدیل شوند. یکی از این پدیده‌ها، دوستی دختر و پسر است. دوستی یکی از نیازهای مهم زندگی انسان از دیرباز بوده و نقش مهمی در زندگی مردم بازی نموده است.

در واقع، دوستی به‌نوعی از روابط بین شخصی اطلاق می‌شود که شامل هنجارهای مهربانی و مسئولیت هستند. همچنین دوستان، مردمی هستند که در جستجوی همکاری با یکدیگر و در نبود فشارهای اجتماعی قوی در جستجوی نزدیک شدن به یکدیگر هستند (هارتوپ،<sup>۱</sup> ۱۹۷۵، ص ۱۱). اما در این میان، یکی از موضوع‌هایی که دوستی را می‌تواند به معضلی اجتماعی تبدیل کند، رابطه دو جنس مخالف با یکدیگر، به‌خصوص در دوران نوجوانی و جوانی است. در این نوع دوستی، دو نفر از جنس متفاوت به تجاربی دست می‌یابند که در دوستی با هم‌جنسان خود تجربه نمی‌کنند.

بنابر تعریف اسپادین<sup>۲</sup> (۱۹۸۹)، دوستی یک پیوند داوطلبانه با دیگران است که شامل مواردی همچون رفاقت، اعتماد، پذیرش یکدیگر، وابستگی متقابل، توجه کردن به هم و داشتن حس خوشی و لذت است. دوستان کسانی هستند که مراقب نیازهای شما هستند و در موقع گرفتاری به شما کمک می‌کنند. انسان‌ها از اینکه زمان خود را با دوستانشان صرف کنند، خوشحال‌ترند (حجازی و رضادوست، ۱۳۹۱، ص ۵۸).

##### ۴-۲. فناوری جدید اطلاعاتی و ارتباطاتی

اصطلاح فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی ابزارهایی مانند اینترنت، ماهواره، تلفن همراه و... را دربر می‌گیرد. به‌طور کلی، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات وسیله‌ای برای ذخیره‌سازی، پردازش و ارائه اطلاعات است که به صورت الکترونیکی و مبتنی بر تعدادی رسانه است. تفاوت فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات با فناوری اطلاعات در این است که از نظر مفهومی در فناوری اطلاعات محوریت و نقش «اطلاعات» برجسته و نمایان است، اما در فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات افزون بر محوریت اطلاعات بر نقش «ارتباطات» و وسایل ارتباطی نیز تأکید شده است. اهمیت این تا بدان حد است که برخی بر این باورند که بدون وجود وسایل ارتباطی فناوری اطلاعات، جامعه اطلاعاتی محقق نخواهد شد؛ زیرا زیرساخت‌های فنی، پشتوانه اصلی توسعه

1. Hartup

2. Spadin

فناوری اطلاعات است و اگر ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی را دسترسی سریع و آسان به اطلاعات، انتقال و بازیابی آن را در کم‌ترین زمان ممکن و دسترسی به اطلاعات در همه زمان‌ها و مکان‌ها بدانیم، این امکان فقط با تکیه بر توانایی‌های ارتباطی و مخابراتی قابل دستیابی است. در نتیجه فناوری اطلاعات باید در مفهوم واقعی خود، یعنی فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات بیان شود (مزرعی جوشری، ۱۳۸۸، ص ۱۰۳).

فناوری اطلاعات و ارتباطات دارای ویژگی‌های زیر است: اول، تعاملی بودن که یکی از ویژگی‌های مهم رسانه‌های جدید است که کامپیوتر جزء برجسته آن را تشکیل می‌دهد. به عبارت بهتر، این حالت مانند ارتباط چهره به چهره است، به طوری که کاربر می‌تواند متقابلاً به منبع ارتباط پاسخ دهد؛ دوم، جمع‌زدایی که از ویژگی‌های منحصر به فرد رسانه‌های جدید است. با این ویژگی کنترل سیستم‌های ارتباطی، از تولیدکننده پیام به مصرف‌کننده پیام منتقل شده است؛ سوم، ناهم‌زمانی، به این معنی که قبلاً باید منتظر می‌شدیم تا روزنامه منتشر شود. اما الان می‌شود، پیش از انتشار روزنامه از طریق کامپیوتر و مودم به روزنامه رفت و اخبار مورد نظر را خواند. اکنون فناوری‌های جدید بر عنصر زمان غلبه کرده‌اند و توانایی این را دارند که ارسال و دریافت پیام را در زمان دلخواه انجام دهند؛ چهارم، تمرکز زدایی، یعنی این ما هستیم که مرکزیت داریم و می‌توانیم پیام‌ها را در منزل دریافت کنیم و به دیگر سخن، ارتباطات مثل سابق جمعی عمل نمی‌کند و سفارش‌پذیر شده است؛ پنجم، ظرفیت بیشتر برای گردآوری اطلاعات و توزیع آنها که در نتیجه استفاده از این فناوری‌ها ایجاد شده است؛ ششم، انعطاف‌پذیری، به این معنی که هر وقت لازم است، می‌توانیم وارد سپهر اطلاعاتی شویم. این انعطاف‌پذیری اوج تعاملی شدن ارتباطات است (روشندل اربطانی و امیری، ۱۳۹۱، ص ۱۱۶).

##### ۵. چهارچوب نظری

گیدنز جهانی شدن را فراگیر شدن مدرنیته، شیوه‌های زندگی مدرن و نهادهای مدرن در سراسر جهان می‌داند. از دیدگاه وی سه ویژگی: ۱. جدایی زمان و فضا (تغییرات ساختاری در قدرت باعث تغییر و دگرگونی حس ما از زمان و مکان شده است)؛ ۲. سطح مکانیسم‌های ازجاکنندگی (کنده شدن روابط اجتماعی از محیط‌های محلی هم‌کنش و تجدید ساختار آنها در راستای پهنه‌های نامحدود زمانی-مکانی است)؛ ۳. تخصیص بازاندیشانه دانش (بازاندیشی اجتماعی عامل عمده ازم گسیختگی دانش و نظارت است)، عوامل انقطاع جهان مدرن از جهان ماقبل مدرن و ظهور «جامعه جهانی» هستند (گیدنز، ۱۳۸۸، ص ۵۵).

خصیلت دوستی در محیط‌های پیش از مدرن را باید در ارتباط با اجتماع محلی و خویشاوندی ادراک کرد. اعتماد به دوستان اغلب اهمیت اساسی دارد. دوستی غالباً نهادمند بود و به‌عنوان وسیله ایجاد اتحادهای کم‌ویش پایدار با دیگران ضد گروه‌های بالقوه دشمن در خارج از اجتماع، در نظر گرفته می‌شد. دوستی چه به صورت نهادمند و چه به صورت غیرنهادمند، اصولاً مبتنی بر ارزش‌های اخلاص و شرافت بود، اما بسط گسترده نظام‌های انتزاعی که با مدرنیته همراه است، سرشت دوستی را دگرگون می‌سازد. دوستی یکی از شیوه‌های بازجایی به شمار می‌رود، اما در نظام‌های انتزاعی که بر وابستگی به پیوندهای شخصی آشکارا تسلط می‌یابند، دخالت مستقیمی ندارد. همراه با این گذار، شرافت جایش را به وفاداری می‌دهد که پشتوانه‌ای جز محبت شخصی ندارد و اخلاص جایش را به آن چیزی می‌دهد که دوستی می‌توان نامید، یعنی اینکه شخص باید روراست و با حسن نیت باشد (همان، ص ۱۴۱-۱۴۲).

یکی از پدیده‌های مهم در خصوص فرایند جهانی‌شدن که گیدنز به آن اشاره می‌کند، دانش زمینه‌ای شده است. این نوع دانش، دانش محلی را که بر مبنای سنت عمل می‌کند، تحت تأثیر قرار داده، آن را به چالش می‌گیرد. جهانی‌شدن از این دیدگاه سنت را تضعیف می‌کند و قابلیت مردم را برای زندگی آزادانه افزایش می‌دهد (گراس،<sup>۱</sup> ۲۰۰۲، ص ۳۴۰). اگر روابط دختر و پسر را به نوعی بر مبنای دانش خاص خودش تلقی کنیم، این روابط تحت تأثیر فرایند جهانی‌شدن از چهارچوب‌های زمینه‌ای خود و ارزش‌های زیربنایی اش خارج شده و بر مبنای الگوهایی که مرتبط با جوامع دیگر است، پیوند می‌خورد. علت این امر از دیدگاه گیدنز به پدیده‌های جدایی زمان و مکان و روابط پیچیده میان درگیری‌های محلی (شرایط هم‌حضور) و هم‌کنشی از راه دور (پیوندهای میان حضور و غیبت) برمی‌گردد (گیدنز، ۱۳۹۰، ص ۷۷).

در اینجا جوانان از الگوهایی از روابط بین دختر و پسر استفاده می‌کنند که محصول مؤلفه‌های جهانی‌شدن، از جمله سبک‌های جدید زندگی، است که از طریق ارتباطات، به‌ویژه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، با جوامع دیگر که بر مبنای ارزش‌های فرهنگی متفاوت و گاه متعارضی با جامعه خودشان هستند، کسب کرده‌اند. این فناوری‌ها تغییرات فرهنگی و به دنبال آن تغییر در هویت و نگرش افراد به جهان پیرامون خودشان را سبب می‌شود. کسانی که از این فناوری‌ها استفاده می‌کنند، همواره در معرض ارزش‌ها و هنجارهایی هستند که غیربومی و ساخته و پرداخته فرهنگ‌های دیگر جوامع هستند. در این میان، جوانان بیشتر از سایر گروه‌ها تحت تأثیر هستند؛ زیرا دوره جوانی دوره ساختن هویت و بازتولید آن است و از آنجا که هویت پدیده‌ای سیال است و پیوسته در حال دگرگونی،

1. Gross



جوانان برای ساختن آن از منابع در دسترس‌شان استفاده می‌کنند. این فناوری‌ها با در دسترس قرار گذاشتن اطلاعات مختلف، امکانی برای جوانان فراهم می‌سازند تا مؤلفه‌های سازنده هویت خود را با در کنار هم قرار گذاشتن آن عناصر بازسازی کنند (همان، ص ۱۱۹).

به باور گیدنز، یکی از پیامدهای وضعیت مدرنیته برای فرد در زندگی روزمره این است که شیوه زندگی برای فرد در شرایط مابعد سنت اهمیت می‌یابد و برای فرد، امر اجتناب‌ناپذیری می‌شود. اگرچه بعضی دیدگاه‌ها بر نیازها، پاداش‌ها و هزینه‌ها تأکید می‌کنند، جوانان از دو جنس به یکدیگر تمایل پیدا می‌کنند، اما این بخشی از واقعیت است. بخش دیگر، بسترهای اجتماعی، منابع اطلاعاتی و سبک‌های زندگی مختلفی است که بر این گرایش‌ها و نحوه و نوع آنها تأثیرگذار بوده و هستند. بر این اساس، جوانان اطلاعات گوناگون را از منابع مختلف، از جمله فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی به دست می‌آورند. این فناوری‌ها اگرچه موجب شکل‌گیری شبکه‌های مجازی و سرمایه اجتماعی جوانان می‌شود که خود به آشنایی و تقویت روابط می‌انجامد، اما از سوی دیگر، اطلاعات حاصل از آنها در درون اجتماعات آنها دست‌کاری و بازتنظیم می‌شود (خواججه‌نوری و دل‌آور، ۱۳۹۱، ص ۴۶).

با توجه به نظریه جهانی شدن گیدنز می‌توان انتظار داشت که افزایش روند جهانی شدن در جامعه امروز ایران و به دنبال آن افزایش استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی، فرد با جدایی بیشتر در زمان و مکان به دوستی‌هایی (با جنس مخالف) که برخلاف هنجارهای سنتی جامعه ما است، گرایش پیدا کند.

## ۶. فرضیه‌های تحقیق

در پژوهش حاضر، با توجه به چهارچوب نظری تحقیق، فرضیه‌های زیر طرح شده‌اند:

- بین نوع استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
- بین میزان استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
- بین نوع استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
- بین میزان استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف در دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
- بین دختر و پسر در متغیر دوستی با جنس مخالف تفاوت معنادار وجود دارد.

## ۷. روش تحقیق

روش تحقیق پژوهش حاضر پیمایشی، از نوع مقطعی و کاربردی و در سطح خرد است. از میان تکنیک‌های گردآوری اطلاعات از پر کاربردترین آنها، یعنی پرسشنامه خوداجرا، استفاده شده

است. جامعه آماری این تحقیق همه ۱۲۷۱ دانش‌آموزان محصل در بهار ۱۳۹۲ در دبیرستان‌های شهرستان فریدون‌کنار هستند. شیوه نمونه‌گیری تحقیق حاضر نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای است. به این صورت که از میان چهار دبیرستان دخترانه و چهار دبیرستان پسرانه به تصادف دو دبیرستان دخترانه و دو دبیرستان پسرانه انتخاب شدند و از درون این مدارس (خوشه‌ها) ابتدا کلاس‌ها و سپس افراد به صورت تصادفی انتخاب شدند. در پژوهش حاضر، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران سیصد نفر برآورد شد. داده‌های تحقیق با نرم‌افزار Spss و Amos تحلیل شدند. تعاریف عملیاتی و مفهومی هریک از متغیرهای تحقیق به شرح زیر است:

**دوستی با جنس مخالف:** یعنی ارتباطی که میان دو جنس مخالف وجود دارد و در این ارتباط محبت، صمیمیت، عشق، دوست‌ورزی و علاقه قلبی ویژه وجود دارد (پناهی، ۱۳۸۴، ص ۶۲). در پژوهش حاضر، متناسب با چهارچوب و تعریف نظری ارائه شده، شش پرسش برای سنجش دوستی با جنس مخالف در نظر گرفته شده است. برای نمونه، پرسش‌هایی مانند میزان علاقه به ارتباط با جنس مخالف، ارتباط تلفنی یا چت کردن با جنس مخالف، عدم اشکال ارتباط با جنس مخالف برای نیاز عاطفی، علاقه به گفتگوی چهره به چهره در فضای خصوصی با جنس مخالف، برای سنجش دوستی با جنس مخالف پرسیده شد. سؤالات این متغیر از تحقیقات پیشینی (دل‌آور و احمدی، ۱۳۹۱؛ خواجه نوری و دل‌آور، ۱۳۹۱) اخذ شد که نشان از اعتبار صوری این متغیر دارد. همچنین بارهای عاملی هریک از گویه‌ها با متغیر مکنون دوستی با جنس مخالف نشان از اعتبار سازه این متغیر دارد (شکل شماره ۱). همچنین برای سنجش میزان قابلیت اعتماد پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شد. آلفای کرونباخ متغیر دوستی با جنس مخالف حدود ۰/۷۵ در حد مناسب است.

استفاده از ابزارهای جدید اطلاعاتی و ارتباطاتی (مصرف رسانه‌ای): تامپسون<sup>۱</sup> و همکارانش (۱۹۹۹) معتقدند که رسانه‌های جمعی اشکالی از ارتباط هستند که پیام‌هایی را برای مخاطبان وسیعی طراحی می‌کنند. رسانه‌های جمعی برای حامیان خودشان فرصتی ایجاد می‌کنند تا مخاطبان خود را سرگرم کنند و همچنین آموزش‌پذیر و جامعه‌پذیر کنند. همچنین رسانه‌های جمعی ابزاری هستند که از آن برای ابلاغ پیام‌ها، بیان افکار و انتقال مفاهیم به دیگران استفاده می‌شود (ستوده، ۱۳۸۴، ص ۵۸). در واقع، رسانه‌های جمعی به همه ابزارهای غیرشخصی ارتباط گفته می‌شود که به وسیله آن، پیام‌های دیداری و یا شنیداری به طور مستقیم به مخاطبان انتقال می‌یابند. در پژوهش حاضر، از میان رسانه‌های جمعی، ماهواره و اینترنت انتخاب شده‌اند و با میزان استفاده و نوع استفاده از رسانه مد نظر، سنجش شده‌اند.

1. Thompson

میزان استفاده: عبارت است از: مدت زمانی از شبانه روز که فرد از رسانه مد نظر استفاده می‌کند. در پژوهش حاضر، میزان استفاده مخاطبان از ماهواره و اینترنت به صورت فاصله‌ای سنجش شد که بعد از آن در پنج طبقه: ۱. کمتر از یک ساعت در روز؛ ۲. بین یک تا کمتر از دو ساعت در روز؛ ۳. بین دو تا کمتر از سه ساعت در روز؛ ۴. بین سه تا کمتر از چهار ساعت در روز؛ ۵. از چهار تا بیشتر از چهار ساعت در طول هر روز، دسته‌بندی شد.

نوع استفاده: مخاطب استفاده‌های مختلفی از رسانه خاصی به عمل می‌آورد. در پژوهش حاضر، نوع استفاده کاربران از ماهواره با گویه‌های گوش دادن به آهنگ و ترانه، تماشای فیلم (فیلم‌های خانوادگی، مستند و غیره)، پیگیری اخبار و اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، سنجیده شده است. همچنین نوع استفاده کاربران از اینترنت با گویه‌های دانلود آهنگ و فیلم، چت کردن، عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، استفاده آموزشی و علمی، پیگیری اخبار و اطلاعات، عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، سنجیده شده است.

## ۸. یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر در دو بخش قابل ارائه است: ۱. بخش توصیفی که به معرفی سیمای پاسخگویان می‌پردازد؛ ۲. بخش استنباطی که به آزمون فرضیات تحقیق اختصاص دارد.

### ۸-۱. نتایج توصیفی

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ۵۵/۳ درصد افراد دختر و ۴۴/۷ درصد آنها پسر، محل سکونت ۷۳ درصد افراد در شهر و ۲۷ درصد آنها در روستا و میانگین سنی پاسخگویان ۱۶/۲ است. داده‌های تحقیق بیانگر آن است که افراد پایه اول با ۴۳ درصد دارای بیشترین فراوانی هستند و بعد از آنها پایه‌های سوم و دوم به ترتیب با ۳۵/۷ و ۲۱/۳ قرار دارند. همچنین معدل ۱۵ و کمتر از آن با ۲۵/۳ درصد بیشترین را دارند و بعد، معدل بیشتر از ۱۹ با ۱۸/۷ درصد قرار دارد. میانگین معدل پاسخگویان ۱۶/۹۰ است.

جدول شماره ۱ میانگین و انحراف معیار نوع و میزان استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی را نشان می‌دهد. با توجه به داده‌های این جدول و متغیرهای نوع استفاده از ماهواره و اینترنت، متغیر نوع استفاده از اینترنت با میانگین ۳/۰۲ و انحراف معیار ۰/۷۴ دارای بیشترین میانگین و بعد استفاده آموزشی از ماهواره با میانگین ۲/۷۰ و انحراف معیار ۰/۹۱ دارای کم‌ترین میانگین است. همچنین میانگین میزان استفاده از اینترنت ۲/۷۴ ساعت کمی بیشتر از میانگین میزان استفاده از ماهواره ۲/۴۲ ساعت است.

جدول ۱: میانگین و انحراف معیار نوع و میزان استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی (میانگین از ۵)

| متغیر        | میانگین | انحراف معیار | بُعد استفاده سرگرم‌کننده از ماهواره | بُعد استفاده آموزشی از ماهواره | بُعد استفاده از ماهواره | نوع استفاده از ماهواره | بعد استفاده سرگرم‌کننده از اینترنت | بعد استفاده آموزشی از اینترنت | نوع استفاده از اینترنت | میزان استفاده از ماهواره | میزان استفاده از اینترنت |
|--------------|---------|--------------|-------------------------------------|--------------------------------|-------------------------|------------------------|------------------------------------|-------------------------------|------------------------|--------------------------|--------------------------|
| میانگین      | ۲/۷۲    | ۰/۹۸         | ۲/۷۰                                | ۲/۷۱                           | ۲/۷۱                    | ۲/۷۱                   | ۳                                  | ۳/۰۱                          | ۳/۰۲                   | ۲/۴۲                     | ۲/۷۴                     |
| انحراف معیار | ۰/۹۸    | ۰/۹۱         | ۰/۸۹                                | ۰/۷۶                           | ۰/۷۶                    | ۰/۸۹                   | ۰/۷۶                               | ۰/۹۳                          | ۰/۷۴                   | ۱/۱۴                     | ۱/۱۵                     |

جدول شماره ۲ توزیع درصدی میزان دوستی با جنس مخالف را در پاسخگویان نشان می‌دهد. نتایج این جدول نشان می‌دهد که دوستی با جنس مخالف ۴۸/۲، ۴۴ و ۷/۸ درصد از پاسخگویان دختر به ترتیب در حد کم، متوسط و زیاد است. همچنین دوستی با جنس مخالف ۱۴/۲، ۶۷/۹ و ۱۷/۹ درصد از پاسخگویان پسر به ترتیب در حد کم، متوسط و زیاد قرار دارد. نتایج جدول نشان می‌دهد که ۳۳ درصد از پاسخگویان در حد کم، ۵۴/۷ درصد در حد متوسط و ۱۲/۳ درصد در حد زیاد دوستی با جنس مخالف دارند. میانگین دوستی با جنس مخالف در پسران، با ۲/۹۱ درصد، بیشتر از میانگین دوستی با جنس مخالف در دختران، با ۲/۲۳ درصد، است. همچنین میانگین کل پاسخگویان در دوستی با جنس مخالف در حد ۲/۵۳ درصد قرار دارد.

جدول ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب دوستی با جنس مخالف بر حسب جنس (میانگین از ۵)

| میانگین | مجموع | زیاد | متوسط | کم   | تعداد | درصد |
|---------|-------|------|-------|------|-------|------|
| ۲/۲۳    | ۱۶۶   | ۱۳   | ۷۳    | ۸۰   | تعداد | ۴۸/۲ |
|         | ۱۰۰   | ۷/۸  | ۴۴    | ۴۸/۲ | درصد  |      |
| ۲/۹۱    | ۱۳۴   | ۲۴   | ۹۱    | ۱۹   | تعداد | ۱۴/۲ |
|         | ۱۰۰   | ۱۷/۹ | ۶۷/۹  | ۱۴/۲ | درصد  |      |
| ۲/۵۳    | ۳۰۰   | ۳۷   | ۱۶۴   | ۹۹   | تعداد | ۳۳   |
|         | ۱۰۰   | ۱۲/۳ | ۵۴/۷  | ۳۳   | درصد  |      |

## ۸-۲. تحلیل استنباطی

همان‌طور که پیشتر هم بیان شد، پژوهش حاضر دارای ۵ فرضیه بود که به منظور بررسی درستی و نادرستی این فرضیات از آزمون‌های آماری مختلفی استفاده شده که در این قسمت، به آنها پرداخته می‌شود.

در فرضیه اول پژوهش حاضر، مطرح می‌شود که میان نوع استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف رابطه معناداری وجود دارد. برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. در جدول ۳، مقدار آماره آزمون و سطح معناداری نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده

می‌شود، میان نوع استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف رابطه معناداری وجود دارد، یعنی با افزایش نوع استفاده از ماهواره، دوستی با جنس مخالف افراد بیشتر می‌شود. بنابراین، فرضیه اول پژوهش با سطح اطمینان ۹۹ درصد و سطح معناداری ۰/۰۰۰ تأیید می‌شود.

در فرضیه دوم پژوهش حاضر، مطرح می‌شود که میان میزان استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف رابطه معناداری وجود دارد. برای آزمون این فرضیه از تاو-کندال C استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول ۳ نشان می‌دهد که بین میزان استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف رابطه معناداری وجود دارد، یعنی با افزایش میزان استفاده از ماهواره، دوستی با جنس مخالف کاربران نیز افزایش می‌یابد. بنابراین، فرضیه دوم پژوهش با سطح اطمینان ۹۵ درصد و سطح معناداری ۰/۰۲۵ تأیید می‌شود.

فرضیه سوم پژوهش حکایت از رابطه معنادار بین نوع استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف دارد. برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول ۳ نشان می‌دهد که بین نوع استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف رابطه معناداری وجود دارد، یعنی با افزایش نوع استفاده از اینترنت، دوستی با جنس مخالف افراد بیشتر می‌شود. بنابراین، فرضیه سوم پژوهش با سطح اطمینان ۹۹ درصد و سطح معناداری ۰/۰۰۰ تأیید می‌شود. در فرضیه چهارم، مطرح می‌شود که بین میزان استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف رابطه معناداری وجود دارد. برای آزمون این فرضیه از تاو-کندال C استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول ۳ نشان می‌دهد که بین میزان استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف رابطه معناداری وجود دارد، یعنی با افزایش میزان استفاده از اینترنت، دوستی با جنس مخالف کاربران نیز افزایش می‌یابد. بنابراین، فرضیه چهارم پژوهش با سطح اطمینان ۹۵ درصد و سطح معناداری ۰/۰۱۰ تأیید می‌شود.

جدول ۳: بررسی متغیرهای مستقل و دوستی با جنس مخالف (آزمون فرضیات)

| متغیر   | نوع آزمون      | مقدار | سطح معناداری | نتیجه فرضیه |
|---|----------------|-------|--------------|-------------|
| نوع استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف   | همبستگی پیرسون | ۰/۴۲  | ۰/۰۰۰        | تأیید فرضیه |
| میزان استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف | تاو-کندال C    | ۰/۱۲  | ۰/۰۲۵        | تأیید فرضیه |
| نوع استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف   | همبستگی پیرسون | ۰/۴۶  | ۰/۰۰۰        | تأیید فرضیه |
| میزان استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف | تاو-کندال C    | ۰/۱۵  | ۰/۰۰۱۰       | تأیید فرضیه |

جدول شماره ۴ نشان‌دهنده تفاوت میانگین متغیرهای وابسته بر حسب جنسیت است. برای بررسی برابری یا نابرابری واریانس در دو گروه مستقل پسر و دختر از آزمون لونز استفاده شد، اگر آزمون لونز

معنادار نباشد (یعنی دارای Sig بالای ۰/۵ باشد)، فرض برابری واریانس تأیید می‌شود و در نتیجه مقدار T و سطح معناداری باید از فرض برابری واریانس‌ها گرفته شود. نتایج این جدول بیانگر آن است که میان میانگین دوستی با جنس مخالف در دختر و پسر تفاوت معنادار در سطح ۰/۰۰۰ وجود دارد. به این صورت که میانگین دوستی با جنس مخالف در پسران (۲/۹۱) بیشتر از این میانگین در دختران (۲/۲۳) می‌باشد و این تفاوت قابل تعمیم به جامعه آماری است (تأیید فرضیه ۵).

جدول ۴: آزمون تفاوت میانگین متغیر دوستی با جنس مخالف بر حسب جنسیت

| متغیر     | جنسیت | تعداد | میانگین | آزمون لونز برای         | برابری واریانس‌ها | t    | sig   |
|-----------|-------|-------|---------|-------------------------|-------------------|------|-------|
| دوستی با  | دختر  | ۱۶۶   | ۲/۲۳    | فرض برابری واریانس‌ها   | F=۲/۷۱            | ۶/۹۷ | ۰/۰۰۰ |
| جنس مخالف | پسر   | ۱۳۴   | ۲/۹۱    | فرض نابرابری واریانس‌ها | Sig=۰/۱۰۱         | ۷/۰۳ | ۰/۰۰۰ |

نتایج مندرج در جدول شماره ۵ نشان می‌دهد همبستگی چندگانه (R) معادل ۵۶ درصد محاسبه شده که گویای این مطلب است که متغیرهای استفاده سرگرم‌کننده از ماهواره و اینترنت به‌طور هم‌زمان ۵۶ درصد با دوستی با جنس مخالف ارتباط دارند. ضریب تعیین ( $R^2$ ) نیز ۳۱ درصد محاسبه شده است، به این معنی که حدود ۳۱ درصد از تغییرات دوستی با جنس مخالف توسط متغیرهای استفاده سرگرم‌کننده از ماهواره و اینترنت توضیح داده می‌شود. ضرایب تأثیر استاندارد موجود در جدول ۵ نشان می‌دهد که قوی‌ترین پیش‌بینی کننده‌های متغیر دوستی با جنس مخالف به ترتیب متغیرهای، استفاده سرگرم‌کننده از اینترنت (بتا=۰/۳۹) و استفاده سرگرم‌کننده از ماهواره (بتا=۰/۲۹) می‌باشند.

جدول ۵: ضرایب تأثیر ابعاد نوع استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی بر دوستی با جنس مخالف

| متغیرها                        | B         | Beta    | T          | Sig    |
|--------------------------------|-----------|---------|------------|--------|
| استفاده سرگرم‌کننده از ماهواره | ۰/۲۶      | ۰/۲۹    | ۳/۷۳       | ۰/۰۰۰  |
| استفاده آموزشی از ماهواره      | ۰/۰۱      | ۰/۰۱    | ۰/۲۳۷      | ۰/۸۱۳  |
| استفاده سرگرم‌کننده از اینترنت | ۰/۳۷      | ۰/۳۹    | ۶/۲۶       | ۰/۰۰۰  |
| استفاده آموزشی از اینترنت      | ۰/۱۰      | ۰/۰۸    | ۱/۲۶       | ۰/۲۰۷  |
| خلاصه مدل                      | Sig=۰/۰۰۰ | F=۳۳/۰۱ | $R^2=۰/۳۱$ | R=۰/۵۶ |

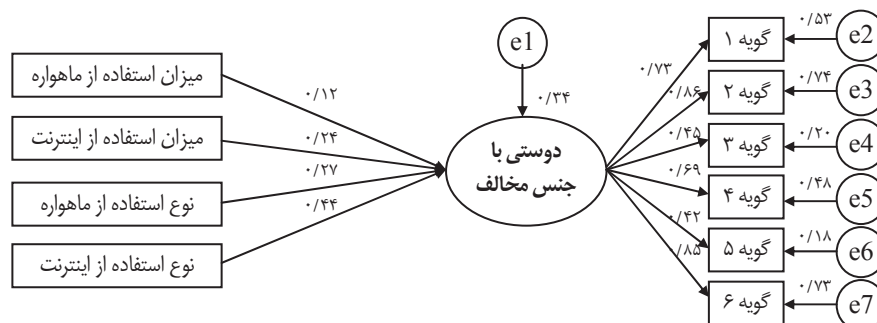
نتایج مندرج در جدول ۶ نشان می‌دهد، همبستگی چندگانه (R) معادل ۶۱ درصد محاسبه شده که گویای این مطلب است که متغیرهای نوع و میزان استفاده از ماهواره و نوع و میزان استفاده از اینترنت به‌طور هم‌زمان ۶۱ درصد با دوستی با جنس مخالف ارتباط دارند. ضریب تعیین ( $R^2$ )

نیز ۳۶ درصد محاسبه شده است، به این معنی که حدود ۳۶ درصد از تغییرات دوستی با جنس مخالف توسط متغیرهای نوع استفاده و میزان استفاده از ماهواره و میزان استفاده از اینترنت توضیح داده می‌شود. ضرایب تأثیر استاندارد موجود در جدول ۶ نشان می‌دهد که قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های متغیر دوستی با جنس مخالف به ترتیب متغیرهای، نوع استفاده از اینترنت (بتا=۰/۳۶)، نوع استفاده از ماهواره (بتا=۰/۲۵)، میزان استفاده از اینترنت (بتا=۰/۱۸) و میزان استفاده از ماهواره (بتا=۰/۱۳) می‌باشند.

جدول ۶: ضرایب تأثیر متغیرهای مستقل بر دوستی با جنس مخالف

| متغیرها                  | B         | Beta    | T                    | Sig    |
|--------------------------|-----------|---------|----------------------|--------|
| نوع استفاده از ماهواره   | ۰/۲۵      | ۰/۲۵    | ۳/۵۰                 | ۰/۰۰۱  |
| میزان استفاده از ماهواره | ۰/۱۰      | ۰/۱۳    | ۲/۲۲                 | ۰/۰۲۷  |
| نوع استفاده از اینترنت   | ۰/۴۴      | ۰/۳۶    | ۵/۹۶                 | ۰/۰۰۰  |
| میزان استفاده از اینترنت | ۰/۱۴      | ۰/۱۸    | ۳/۴۱                 | ۰/۰۰۱  |
| خلاصه مدل                | Sig=۰/۰۰۰ | F=۳۴/۲۱ | R <sup>2</sup> =۰/۳۶ | R=۰/۶۱ |

در ادامه، الگوی معادله ساختاری پژوهش حاضر ترسیم شده است. الگو با استفاده از نرم‌افزار Amos رسم گردیده و ملاحظه می‌شود که متغیر پنهان وابسته، یعنی دوستی با جنس مخالف، با شش سؤال سنجیده شده است. ضریب استاندارد شده چهار متغیر مستقل با متغیر وابسته (دوستی با جنس مخالف) در شکل شماره ۱ نشان داده می‌شود. متغیرهای نوع استفاده از اینترنت (مقدار تی=۰/۴۴) و مقدار تی=۷/۷۸ و سطح معناداری ۰/۰۰۰)، نوع استفاده از ماهواره (مقدار تی=۵/۰۲ و سطح معناداری ۰/۰۰۰)، میزان استفاده از اینترنت (مقدار تی=۰/۲۴) و سطح معناداری ۰/۰۰۰) و میزان استفاده از ماهواره (مقدار تی=۲/۲۹ و سطح معناداری ۰/۰۲۲) بر متغیر دوستی با جنس مخالف تأثیر مثبت و معناداری دارند.



شکل ۱: الگوی معادله ساختاری

در جدول ۷، تعدادی از مهم‌ترین معیارهای برازش، تفسیر و مقدار آنها در مدل مفروض آمده است. به‌طور کلی می‌توان گفت که عمده شاخص‌های برازش مدل قابل قبول هستند. بنابراین الگوی ترسیم شده، الگویی است که می‌تواند داده‌های ما را با الگوی نظری تطبیق دهد. به دیگر سخن، الگوی ما نشان می‌دهد که داده‌های تجربی ما می‌تواند تا حدودی با نظریه‌ها پوشش داده شوند.

جدول ۷: شاخص‌های نیکویی برازش مدل

| نام شاخص                                | مقدار شاخص در مدل | مقدار استاندارد                     | نتیجه     |
|---|-------------------|-------------------------------------|-----------|
| کای اسکوئر نسبی                         | ۳/۱               | بین ۱ تا ۵ (بیش از ۳ نیازمند بهبود) | قابل قبول |
| نیکویی برازش (GFI)                      | ۰/۸۴              | ۰ (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)     | قابل قبول |
| نیکویی برازش اصلاح شده (AGFI)           | ۰/۸۱              | ۰ (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)     | قابل قبول |
| ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) | ۰/۰۸              | کمتر از ۰/۱                         | قابل قبول |
| شاخص برازش هنجار شده (NFI)              | ۰/۸۰              | ۰ (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)     | قابل قبول |
| شاخص برازش تطبیقی مقتصد (CFI)           | ۰/۸۳              | ۰ (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)     | قابل قبول |

## ۹. بحث و نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر با هدف بررسی تأثیر استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی (ماهواره و اینترنت) بر دوستی با جنس مخالف انجام شد. برای بررسی دقیق‌تر ارتباط نظری میان این متغیرها از نظریه جهانی شدن گیدنز استفاده شده است. برای سنجش دقیق‌تر این متغیرها با مطالعه پیشینه تحقیق به طراحی سؤالاتی مبادرت ورزیدیم. نتایج تحقیق نشان داد که استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطاتی ۳۶ درصد از تغییرات متغیر دوستی با جنس مخالف را تبیین می‌کنند.

نتایج تحقیق رابطه مثبت و معنادار بین نوع و میزان استفاده از اینترنت و دوستی با جنس مخالف را نشان می‌دهد. در اجتماعات سنتی به دلیل انسجام اجتماعی و پیوند تنگاتنگ فضا، زمان و فرهنگ با مکان و سرزمین معین نیازهای هویتی و ارزشی تأمین می‌شود، اما با ورود فناوری‌های جدید، مانند اینترنت به زندگی آنها و جذابیت آن و به‌ویژه فضای آزاد و فارغ از هویت و ارزشی که برای فرد فراهم می‌کند، موجب می‌شود که وی کمتر در میان خانواده و آشنایان حضور یابد و گاه در میان آنها احساس غربت کند و در فضای مجازی و در کنار افراد بیگانه و ناآشنا احساس رهایی بیشتری داشته باشد. همچنین فضاهای مجازی که بخشی از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطاتی هستند، امکان ارتباط بدون نظارت دیگران را برای جوانان فراهم می‌کنند. بنابراین، نتیجه به‌دست آمده این است که این فناوری‌ها، به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی و اینترنت قابلیت اثرگذاری بر فرایند اجتماعی شدن و روابط نقشی نوجوانان و جوانان را دارند.



نتایج تحقیق در راستای نتایج تحقیقات پیشین مانند خواجه نوری و دل‌آور (۱۳۹۱)، دل‌آور و احمدی (۱۳۹۱) و کورن‌ول و لاندگرن (۲۰۰۱) است.

نتایج تحقیق حکایت از رابطه مثبت و معنادار بین نوع و میزان استفاده از ماهواره و دوستی با جنس مخالف دارد. استفاده از ماهواره تأثیر ژرف و عمیقی در زندگی جوانان گذاشته است و افراد را از بایدها و نبایدهای جامعه و اطرافشان دور می‌کند. دنیای متفاوت و بازتری را به آنها نشان داده و به آنها اجازه می‌دهد که وارد دنیای جدیدی شوند. در نتیجه متوجه برخی نکات جالب در زندگی دیگر مردم می‌شوند که می‌توانند از آن در زندگی خود استفاده کنند. البته الگوهای جدیدی از روابط را نیز کشف کرده که می‌توان گفت یکی از آنها دوستی با جنس مخالف است. نتایج این تحقیق مشابه نتایج تحقیقات پیشین، مثل خواجه نوری و دل‌آور (۱۳۹۱) و دل‌آور و احمدی (۱۳۹۱) می‌باشد.

نتایج تحقیق همچنین نشان داد که نوع استفاده سرگرم‌کننده از ماهواره و اینترنت با دوستی جنس مخالف رابطه معنادار دارد، ولی استفاده آموزشی و اطلاعاتی از ماهواره و اینترنت با این نوع دوستی رابطه معنادار ندارد. با توجه به اینکه استفاده سرگرم‌کننده از ماهواره و اینترنت با گوش دادن موسیقی و تماشای فیلم در ماهواره و اینترنت، چت کردن و حضور در فضاهای مجازی سنجیده شد، به نسبت انتظار بیشتری می‌رود که این نوع رفتارها به دلیل ارزش‌های متفاوت و غیرسنتی نهفته در محتوای این نوع استفاده، بیشتر به دوستی با جنس مخالف منجر می‌شود.

با توجه به اهمیت موضوع برای نظام اجتماعی و نهادهایی چون خانواده و ازدواج، باید برای مصون ماندن از آسیب‌های احتمالی، با بهره‌گیری از همه امکانات و ظرفیت‌های رشته‌های مختلفی چون جامعه‌شناسی و روان‌شناسی، برای شناخت دقیق این پدیده و مدیریت صحیح آن تلاش کرد. تعاملات و کنش‌های متقابل عوامل انسانی در طول زمان و با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی، خواه ناخواه به سمت بازتولید راهکارها و شیوه‌های جدید برای ارضای نیازهای جنسی و عاطفی ارضا نشده خواهد رفت. از آنجا که بازتولید شیوه‌های جدید ارتباط میان دو جنس با هنجارشکنی همراه است و از سوی دیگر، جامعه هیچ نوع مکانیسم مشروع و هنجارمند به جز ازدواج دائم را صحیح نمی‌داند و راهکار دیگری را نیندیشیده است، در آینده جامعه با یک خلأ هنجاری برای هدایت رفتارهای کنشگران در این زمینه روبه‌رو خواهد شد که پیامدهای سنگینی را هم برای افراد و خانواده‌ها و هم برای جامعه به دنبال خواهد داشت.

والدین به‌عنوان یک عامل کلیدی در جهت‌دهی و نظارت بر چنین معاشرت‌هایی نقش بسیار مهمی دارند. خانواده‌ها از سویی با برقرار کردن ارتباطات، مؤثر و دوستانه با جوانان می‌توانند مانع گسست فرد از خانواده و ارزش‌ها و نگرش‌های اساسی آن شوند و از سوی دیگر، با برطرف کردن

بخشی از نیازهای عاطفی آنها در بطن چنین روابطی می‌توانند یکی از انگیزه‌های اساسی برای برقراری چنین معاشرت‌هایی (نیازهای عاطفی) را کاهش دهند. افزون بر همه اینها، ابعاد نظارتی خانواده مکانیسم بسیار مناسبی است که می‌تواند از آسیب‌های چنین معاشرت‌های پنهانی بکاهد. تفاوت انگیزه‌های دختران و پسران برای درگیر شدن در چنین روابطی، از نکات مهمی است که باید بدان توجه کرد. بنابراین، باید به دختران و پسران آگاهی داد و آنها را از آسیب‌ها و خطراتی که تهدیدشان می‌کند، آگاه کرد تا در صورت درگیر شدن در چنین روابطی بتوانند به خوبی و با کم‌ترین آسیب آن را اداره کنند. بدیهی است که نقش رسانه‌های ارتباط جمعی به‌خصوص صدا و سیما در این عرصه برجسته است. علاوه بر این، ضروری است مسئولان برای ساده کردن شرایط ازدواج و مقدمات آن، اقدامات لازم را هم به لحاظ قانونی و هم به لحاظ فرهنگی انجام دهند و در این زمینه فرهنگ‌سازی کنند.

#### ۱۰. پیشنهادها

یکی از مراحل بسیار ضروری هر پژوهش، ارائه پیشنهادها و راهکارها برای پژوهش‌های آتی و همچنین سازمان‌های مربوطه است. از آنجا که بیشتر اعتقاد بر این است که کارهای علمی باید مکمل همدیگر باشند، اغلب پیشنهادهایی که در این قسمت مطرح می‌شود، حاصل تجربیات محقق در فرایند پژوهش است.

- از دیدگاه کارشناسان، در عصر اطلاعات، نمی‌توان جلوی نفوذ رسانه‌های خارجی و رسوخ آموزه‌ها و هنجارهای غیرخودی را به درون جامعه و کانون خانواده‌های مان سد کنیم. اما می‌توان در پرتو ارائه مبانی هنجاری خود در رسانه ملی به مقابله با شیخون فرهنگی بیگانه بپردازیم. برای نمونه، می‌توان با ایجاد شبکه‌هایی مخصوص نمایش لباس و مد و ارائه الگوهای ایرانی-اسلامی و با نظارت اهل فن، بخش عمده‌ای از تأثیر منفی (صرف نظر از آثار و برنامه‌های مثبت این فناوری) برخی از شبکه‌های ماهواره‌ای و اجتماعی مجازی را تعدیل کرد. وقتی نوجوانان و جوانان بدانند برنامه‌های مورد علاقه خود را با کیفیت عالی و متنوع می‌توانند در شبکه‌های تلویزیون ملی تماشا کنند، یقیناً تعداد بینندگان شبکه‌های ماهواره‌ای و استفاده‌کنندگان شبکه‌های اجتماعی مجازی غربی، همچون فیس‌بوک، به حداقل ممکن خواهد رسید و جوانان ایرانی به جای آنکه مصرف‌کننده این شبکه‌های بیگانه باشند، به شهروندان فرهیخته و باسواد رسانه‌ای بالا در چهارچوب مرزهای ملی کشورمان تبدیل می‌شوند.

- والدین باید با نوجوانان خود درباره استفاده آنان از اینترنت و شبکه‌های ماهواره‌ای و مسائل خاصی که کودکان امروز در زمینه رسانه‌های خارجی با آنها روبرو هستند، گفتگو کنند. همچنین

والدین باید بکوشند از فناوری‌هایی که کودکان به کار می‌برند، آگاه شوند و شکاف مهارتی میان خود و کودکان‌شان را پر کنند.

- رقابت در عرصه رسانه باعث کشش و گرایش مخاطب به رسانه می‌شود، چنانچه صدا و سیما فرهنگ رسانه‌های برون‌مرزی را مغایر با اصول جامعه می‌داند؛ باید به تولید فرهنگ در برنامه‌های خود بپردازد، طبیعتاً زمانی که این تولید وجود ندارد، تهاجم فرهنگی این رسانه‌ها روزبه‌روز افزایش پیدا خواهد کرد. در واقع، برنامه‌سازان فرهنگی و هنری و سازمان‌هایی مانند صدا و سیما باید در بخش غنی‌سازی و سالم‌سازی فرهنگ، جامعه و خانواده سرمایه‌گذاری کنند. در مقابل تهاجم فرهنگی باید فعالیت، برنامه‌سازی، تفریحات سالم و امکانات کافی برای جوانان ایجاد شود.

- فضاهای اجتماعی جوانان دختر و پسر باید به گونه‌ای فراهم شود که آنها بتوانند به راحتی ارتباطات مناسب اجتماعی را براساس هنجارهای دینی و اجتماعی داشته باشد و بنابراین، بایسته است با تمهید فضای ارتباطی مناسب در دوره‌های مختلف رشد جوانان، آنها صورت اجتماعی و فرهنگی و براساس آنچه که نظام اجتماعی به آنان انتقال می‌دهد، رفتارهای خود را از جمله در حوزه مدیریت و تصور بدن انجام دهند. همچنین با توجه به اینکه مفهوم مدیریت بدن و تصور بدن به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر هویت شخصی افراد شده است، پیشنهاد می‌شود مقوله‌های مربوط به مدیریت و تصور بدن به گونه‌ای در متون و محتوای آموزشی مربوط در سطوح دبیرستان و دانشگاه گنجانیده شود تا نوع رفتار متناسب با هنجارها و ارزش‌های فرهنگی جامعه تجلی یابد، تا از این راه بتوان تأثیرات رسانه‌ها و الگوهای بیگانه را در حد ممکن محدود کرد. از دیگر سو، با آگاهی بخشی به نوجوانان و جوانان می‌توان آنها را از نتایج خطرناکی که توجه بیش از حد به بدن می‌تواند برای خودشان و جامعه در ابعاد آسیب‌ها و مسائل اجتماعی داشته باشد برحذر داشت. افزون بر این، باید تلاش کرد تا معانی مفاهیمی، همچون زیبایی، موزون بودن و مانند آنها را که اکنون با جراحی زیبایی و تناسب اندام و مانند آن مرتبط شده‌اند، جدا کرده بار دیگر آنها را با مفاهیمی چون وقار، پوشش و غیره مرتبط ساخت.

پیشنهادهای کاربردی دیگر عبارتند از:

- ترویج و ارائه پوشش مورد نظر جوانان، متناسب با فرهنگ و عرف جامعه در قالب نمایشگاه‌های لباس و غیره؛

- احیاء سنن اصیل و ارزشمند گذشته و آشنا ساختن جوانان با مفاخر پیشین و تشویق و ترغیب جوانان، برای رسیدن به این هدف، صدا و سیما می‌تواند به صورت هماهنگ با ساخت فیلم‌ها و سریال‌های تاریخی از پیشینه ارزشمند کشورمان، علاقه به گذشته را در جوانان برانگیزاند؛

- خلاقیت و ارائه نوآوری و الگوسازی برای مدهای جوانان در سریال‌ها و برنامه‌های صدا و سیما؛

- افزایش سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی و سواد اینترنتی نوجوانان، جوانان و خانواده‌ها در برخورد با محتوا و مطالب اینترنت و شبکه‌های ماهواره‌ای.
- ایجاد مؤسسه‌های تولید مُد با استفاده از کارشناسان، اساتید و متخصصان جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و طراحان، متناسب با شرایط فرهنگی و اجتماعی جامعه؛
- استفاده از شخصیت‌های محبوب در فیلم‌ها و سریال‌های سیما، برای ارائه مطلوب مُدهای مورد قبول جامعه به جوانان؛
- با کمک صدا و سیما، به‌ویژه تلویزیون، تیپ‌ها و الگوهای را در قالب سریال و نقش‌های مهم و درجه اول، الگوسازی کنند؛
- ارتقاء سطح بینش سیاسی، مذهبی و اعتقادی خانواده‌ها با استفاده از برنامه‌های رادیو و تلویزیون (به‌ویژه فیلم و سریال)؛
- طرح اسوه‌های مذهبی، علمی، فرهنگی در قالب فیلم و سریال به جوانان توسط رسانه‌های داخلی؛
- پخش برنامه‌های شاد و جذاب متناسب با نیازهای جوانان، برای مقابله با نفوذ روزافزون شبکه‌های ماهواره‌ای.

### منابع

- پاک‌سرشت، سلیمان (۱۳۸۵)، «مصرف اینترنت در سبک‌های فراغتی جوانان»، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، س ۲، ش ۵، ص ۱۳۷-۱۵۸.
- پناهی، علی‌احمد (۱۳۸۴)، «دوستی از منظر دینی با نگاهی به شرایط ارتباط دختر و پسر»، مجله معرفت، ش ۹۷، ص ۵۴-۶۵.
- حجازی، الهه و زهرا رضادوست (۱۳۹۱)، «بررسی اثر جنس و طرح‌واره‌های جنسیتی بر الگوهای دوستی»، فصلنامه زن و جامعه، س ۳، ش ۱۱، ص ۵۷-۷۸.
- خواجه نوری، بیژن و مریم‌السادات دل‌آور (۱۳۹۱)، «عوامل مؤثر بر دوستی دختر و پسر در بین جوانان شهر شیراز با تأکید بر فرآیند جهانی شدن»، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، س ۲۳، ش ۴۶، ص ۴۱-۶۴.
- دل‌آور، مریم‌سادات و حبیب‌احمدی (۱۳۹۱)، «رابطه استفاده از فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی بر میزان ارتباط با جنس مخالف»، دوفصلنامه علوم اجتماعی فردوسی مشهد، ش ۲، ص ۱-۲۴.
- روشندل اربطانی، طاهر؛ امیری، عبدالرضا (۱۳۹۱)، «ارتباط میان فرهنگ و فناوری اطلاعات و ارتباطات و آسیب‌های فرهنگی اینترنت»، دوفصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، ش ۲، ص ۱۰۹-۱۲۹.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۸۴)، آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات آوای نور.
- شاقاسمی، احسان (۱۳۸۷)، عشق سیال، روابط پیش از ازدواج در جهان دو فضایی شده کاربر جوان ایرانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۰)، رویکرد دو فضایی به آسیب‌ها، جرایم، قوانین و سیاست‌های فضای مجازی، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- فرجاد، محمدحسین (۱۳۸۰)، آسیب‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: انتشارات بدر.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)، عصر اطلاعات، ترجمه احد علیقلیان، تهران: نشر طرح نو.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۸)، پیامدهای مدرنیت، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر نی.
- \_\_\_\_\_، (۱۳۹۰)، تجدد و تشخیص، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.

- مزرعی جوشری، سحر (۱۳۸۸)، بررسی جامعه‌شناختی تقابل بین فرهنگ و فناوری نوین ارتباط (تلفن همراه و اینترنت)، کتاب ماه علوم اجتماعی، ش ۲۴، ص ۱۰۰-۱۰۵.
- معیدفر، سعید و احمد گنجی (۱۳۸۸)، تحلیلی بر کاربردهای تلفن همراه در بین دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهر تهران، مجله جهانی رسانه، ش ۸، ص ۱-۲۵.
- منطقی، مرتضی و مصطفی بلقان آبادی (۱۳۸۸)، «تحلیل محتوای اتاق‌های گپ اینترنتی (چت روم‌های) ایرانی»، فصلنامه سلامت روان‌شناختی، س ۳، ش ۲، ص ۷۳-۸۵.
- مهدی‌زاده، شراره و الهه عبداللهی (۱۳۸۶)، «بررسی رابطه میان نحوه استفاده از اینترنت و ماهواره با برگزاری روز دوستی (ولنتاین) در میان جوانان تهرانی»، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ش ۹، ص ۱۶۱-۱۸۴.
- نوابخش، مهرداد؛ فاطمه هاشم‌نژاد و وحید زادشم‌پور (۱۳۸۹)، «بررسی آثار اینترنت و موبایل در تغییر هویت جوانان استان مازندران»، جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ش یک، ص ۱۴۵-۱۷۰.
- Cornwell, B, Lundgren, D. C. (2001), "Love on the Internet: involvement and misrepresentation in romantic relationships in cyberspace vs. real space", *Computers in Human Behavior*, Vol. 17, pp. 197-211.
- Gross, N. (2002), "Intimacy as a double-edge phenomenon? An empirical test of Giddens", *Social Forces*, Vol. 81, No. 2, pp. 531-555.
- Hartup, W. (1975), *The origins of friendships*, In M. Lewis & L.A. Rosenblum (eds), *Friendship and Peer Relations* (pp. 11-26), New York: John Wiley.
- Thompson, J. (1999), *Community identity and world citizenship*. In Archibugi, Held and Kohler (eds), *Culture and global Change*, London: Routledge.